

De educatieve natuurtuin van basisschool Sint Jozef

- deel 1 -

Nol Trum

Basisschool Sint Jozef ligt in het Noord-Brabantse dorp Den Dungen, midden in een wijk met grote rijtjeshuizen met tuintjes. Alle lokalen hebben grote ramen die uitkijken op het schoolterrein. Er zitten ongeveer 250 leerlingen op de school. Er zijn 9 groepen, met in totaal 16 leerkrachten. De school heeft een katholieke achtergrond. In 1996 is hier een natuurtuin aangelegd met een totale oppervlakte van ongeveer 800 vierkante meter.

De plannen

De plannen voor deze tuin zijn ontstaan vanuit een zekere onvrede met de bestaande situatie. De tuin waar we het over hebben is een gedeelte van de schooltuin, als zodanig ontworpen bij de toenmalige nieuwbouw (1980), door tuin- en landschapsarchitectenbureau Bert de Ruyter B.V. te Tilburg. Het doel in 1980 was om een mooie

siertuin rondom het schoolgebouw aan te leggen, hetgeen toen ook goed gelukt is.

Zo'n 16 jaar later bleek de tuin niet meer te beantwoorden aan de eisen die wij als school er aan stelden. De tuin werd maar in beperkte mate gebruikt, er speelden af en toe wat kinderen in en sporadisch werd de tuin gebruikt voor educatieve doeleinden. Door de ontwikkelingen in het basisonderwijs op het gebied van NME-onderwijs (NME = Natuur- en Milieu Educatie) was er behoefte ontstaan aan een 'krachtige' leeromgeving waar de kinderen de natuur kunnen beleven op een interessante uitdagende manier, een tuin waarin men kan onderzoeken, waarnemen, werken, experimenteren, leren, kortom een educatieve natuurtuin. Er was dus duidelijk behoefte aan een nieuwe leeromgeving en toen de provincie Noord-Brabant in 1996 een

wedstrijd uitschreef om een plan voor de aanleg van "nieuwe natuur rond de school" te ontwerpen was de tijd rijp om aan de slag te gaan. De eerste prijs was een bedrag van 10.000 gulden, bedoeld om hiermee de aanleg van de tuin te kunnen financieren.

Al snel bleek dat het plan om een natuurtuin bij school aan te leggen positief ontvangen werd, zowel bij de leerlingen, de leerkrachten als de ouders van de school. Het kwam er op neer dat bijna alle voorwaarden aanwezig waren om voor onze school met succes een nieuwe natuurtuin te realiseren.

Vooronderzoek

Als eerste hebben we de doelstellingen geformuleerd die we voor ogen hadden bij het gebruik van de aan te leggen natuurtuin:

1. De leerlingen verwerven kennis over en inzicht in de betekenissen van het milieu voor de mens. De invalshoek is: **verwondering**; oog krijgen voor de betekenissen van het milieu.
2. De leerlingen verwerven kennis over en inzicht in de invloed van de mens op het milieu. De invalshoek is: **zorg**; voorzichtig omgaan met het bestaande milieu. Proberen het te behouden.
3. De leerlingen verwerven kennis over en inzicht in duurzame ontwikkeling, als mogelijke oplossing voor problemen met betrekking tot natuur en milieu. De invalshoeken zijn: **verantwoordelijkheid**; zuinig zijn met materie en energie. Minder verbruik van natuurlijke bronnen. **Rechtvaardigheid**; stoppen met afwentelen van kosten en gevolgen op anderen. Motto: niet zelf de lusten willen en anderen de lasten laten.

Verwondering: een belangrijke invalshoek voor natuureducatie. Foto: Nol Trum

We hebben het bewuste deel van de schooltuin uitgebreid bekeken en informatie ingewonnen omtrent de historie van het gebied. Daarna hebben we ideeën en suggesties van het schoolteam verzameld en geïnventariseerd. We vonden het essentieel om niet alleen volwassenen te raadplegen maar juist ook de leerlingen van onze school. We hebben de leerlingen (de bovenbouw, dus de groepen 6, 7 en 8) ingelicht over onze plannen en daarna de kinderen aan het werk gezet met een drietal opdrachten:

- * De kinderen moesten het schoolterrein verkennen en daarna verslag uitbrengen over vragen als: vind je het schoolterrein fijn? Wat vind je fijne plekjes, wat niet en waarom niet?
- * De kinderen kregen de opdracht om hun ideale schooltuin te tekenen.
- * De leerlingen moesten hun ideale schooltuin op papier omschrijven.

Bij inventarisatie van de ideeën van de leerkrachten en leerlingen bleek dat er veel overeenkomsten waren. Er werd bekeken of de suggesties aansloten op de visie van de school (vooral op NME-gebied) en of de ideeën haalbaar waren. Uiteindelijk kwam er een bruikbare lijst naar voren.

Omdat het aanleggen van tuinen niet onze dagelijkse bezigheid is, hebben wij ons enthousiast in de literatuur gestort. Vooral de publicaties van Landwehr / Sipkes, Le Roy en Londo spraken tot onze verbeelding. Uiteindelijk hebben we gekozen voor de manier van aanpak zoals die beschreven is door de heer Londo. Enkele argumenten voor de aanpak van Londo zijn:

- * De waardevolle natuurlijke begroeiingen worden zoveel mogelijk gehandhaafd en niet verstoord door graven en bemesten.
- * Londo geeft de meest praktische aanpak voor vershraling van de bodem.
- * Het aanbrengen van reliëf is heel belangrijk om de kans te vergroten op gevarieerde begroeiingen.
- * Er wordt aandacht geschonken aan zg. gradiënten.
- * Er worden milieus geschapen voor meer natuurlijke begroeiingen. De begroeiingen ordenen zichzelf zonder dat steeds weer gewied of aangeplant moet worden.
- * Het onderhoud beperkt zich tot enkele

keren per jaar maaien, af en toe een keer omspitten en wat houtgewas snoeien of dunnen. Vooral dit aspect sprak ons erg aan. Het zijn werkzaamheden die gemakkelijk samen met de kinderen, onder schooltijd, uitgevoerd kunnen worden. Wij zagen het niet zitten om in onze schaarse vrije tijd veel uren te moeten besteden aan het onderhoud van de natuurtuin.

- * De uitvoering kan door iedereen worden gedaan, voor de aanleg en het beheer is bezit van enige kennis omtrent de inheemse plantengroei geen vereiste.

Historisch perspectief

Het dorpje Den Dungen (ongeveer 5000 inwoners) waar onze school zich bevindt, ligt onder de rook van 's-Hertogenbosch en is, sinds de gemeentelijke herindeling, een onderdeel geworden van de gemeente Sint Michielsgestel. Den Dungen is omringd door een aantal markante keerdijken en houtwallen. De dijken zijn in vroeger tijd aangelegd om het dorp te beveiligen tegen overstromingen van de riviertjes de Aa en de Dommel. Tegenwoordig vormen de dijken met hun

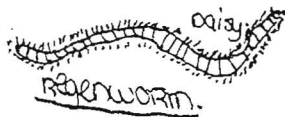
wielen en houtwallen een trekpleister voor natuurminnende wandelaars, vogelaars en hengelsportliefhebbers die er hun hobby uitoefenen. De natuur rondom deze dijken kenmerkt zich door een zeer uitgebreid scala van vogels en kleine zoogdieren en de wielen bevatten een grote verscheidenheid aan vissen en andere waterdieren. Wij vinden het belangrijk om in onze nieuwe tuin zoveel mogelijk landschapselementen op te nemen die in de directe leefomgeving terug te vinden zijn. Ook het feit dat Den Dungen van oudsher een agrarische gemeente is, hetgeen nog vaak blijkt uit het beroep van de ouders of grootouders van onze leerlin-

Het dorp Den Dungen, omgeven door een karakteristieke keerdijk en 13 wielen.

Illustratie uit lesmateriaal "Educatieve paden in de schoolomgeving" (Agatos, 1998)

gen, krijgt de nodige aandacht bij het ontwerpen van de tuin.

Al deze hierboven genoemde punten in overweging genomen, zijn we gekomen tot een verzameling van elementen die in onze tuin niet mogen ontbreken:

1. Een houtwal met greppels zal zijn markante plaats krijgen in de tuin.
2. De bij een traditioneel landschap op zandgrond behorende knotwilgen mogen niet ontbreken, evenals elzen en eiken.
3. Een nostalgisch hekje zal bij de knotwilgen niet misstaan en is tevens een duidelijke afscheiding.
4. Een zogenaamd "diepliggend pad" zorgt voor een ander perspectief en lijkt op een holle weg.
5. Primitieve bruggetjes over de 'sloten'.
6. Een moeras als plaatsvervanger van een drassig stuk weiland.
7. Een avonturenbosje en een speelhut om de fantasie van de kinderen te prikkelen.
8. De weilanden komen terug als onbemest hooiland.
9. De akkers van vroeger komen terug als het onkruidakkertje.
10. Een waterput met aansluiting op de regenafvoer van het dak.
11. Een vlinderheuvel.
12. Gerooide bomen als klim- en speelboom.
13. Speel- en ravot-heuveltjes.

Al deze elementen moesten er toe bijdragen dat onze tuin in alle opzichten een natuurlijke tuin zou worden. Natuurlijk in de zin dat we de natuur zoveel mogelijk haar gang wilden laten

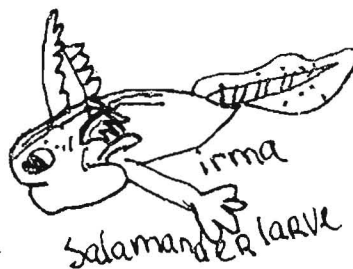
gaan en dat wij in onze tuin planten wilden hebben die van oorsprong in dit gebied thuishoren. Verder verwijst het woord 'natuurlijk' ook naar een natuurlijke manier van tuinbeheer, dus geen kunstmest gebruiken, niet fanatiek onkruid wieden en niet minitueus een perfect gazon bijhouden.

De nieuwe tuin moest in alle opzichten interessant zijn voor onze leerlingen, daarom zijn er elementen in verwerkt die spannend, uitdagend en avontuurlijk zijn.

Door middel van onze nieuwe tuin willen we bepaalde aspecten laten zien van de positieve en negatieve invloeden die de mens op zijn omgeving kan uitoefenen. Hierdoor worden de leerlingen, maar ook de ouders en de leraren meer betrokken bij de milieuproblematiek en wat daarmee samenhangt. Hiertoe wilden we de volgende vijf milieutypen realiseren:

- Een onkruidakker
- Moerasbegroeiing
- Een onbemest hooiland met reliëf
- Een bosje en struweel
- Een insectentuin

Het uiteindelijke tuinplan is tot stand gekomen door het enthousiasme van enkele mensen, die door middel van zelfstudie en de reeds aanwezige kennis zover gekomen zijn. We vonden het verstandig om advies te vragen aan de Stichting Oase en die te vragen het plan kritisch te bekijken en eventuele op- en/of aanmerkingen te maken. Door Marianne van Lier waren we in contact gekomen met Willem Iven die onze simpele tuinschets heeft omgebouwd tot een professionele tekening en ons verder allerlei nuttige tips en advies heeft gegeven. Het tuinplan

De St. Jozefschool is een van de vijf scholen die door Anneke van Rhijn en Paula van Lith in 1999 beschreven zijn in het rapport "Schoolnatuurtuinen in het basisonderwijs". Dit onderzoeksrapport verscheen in het kader van het project "Bloeiend en boeiend" en is te bestellen bij Stichting Oase (f 17,50 incl. verzendkosten).

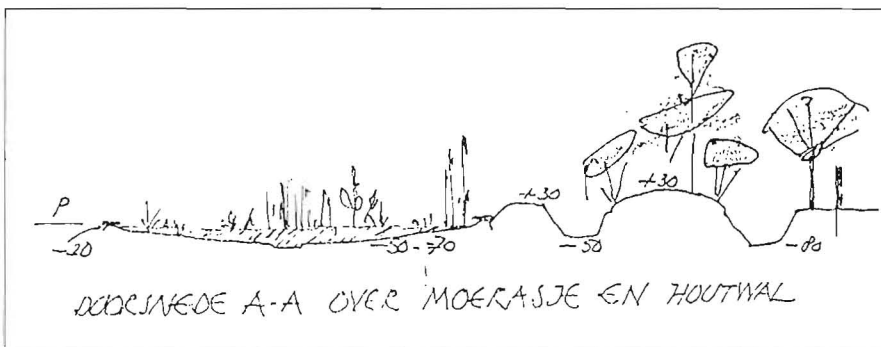
werd augustus 1996 ingediend bij het Provinciaal Steunpunt Natuur- en Milieu Educatie te Tilburg. Vanaf dat moment begon het spannende wachten: was het plan goed genoeg om in aanmerking te komen voor een prijs? De goden waren ons gunstig gezind: al snel kwam er bericht dat we genomineerd waren voor de prijs. Op woensdag 9 oktober 1996, de dag van de prijsuitreiking, vertrokken we naar het

provinciehuis in 's-Hertogenbosch, vergezeld van 30 kinderen van groep 7 van onze school, de begeleidende ouders, Marianne van Lier en Willem Iven. Tijdens de bloedstollende finale werd duidelijk dat wij de prijs gewonnen hadden! Willem Iven, die tijdens de werkbespreking van het tuinplan had gezegd dat hij, als de eerste prijs gewonnen zou worden, geen honorarium wilde hebben sprak, toen hij een bosje bloemen kreeg aangeboden de volgende woorden: "Dat is een heel duur boeketje". Door het winnen van de prijs was de financiering van de natuurtuin geen probleem meer en konden we aan het werk. □

In het volgende nummer van Oase (lente 2000) volgen de beschrijving van de aanleg van de natuurtuin en van de ervaringen die Nol Trum, zijn collega's en leerlingen van de Sint Jozefschool inmiddels hebben opgedaan.

Nol Trum is onderwijzer van groep 8 van de basisschool Sint Jozef en NME-coördinator van deze school.

Het adres van de school: Weidestraat 18, 5275 AR Den Dungen. Tel: 073-5941616.

Detail van de ontwerptekening van Willem Iven